

FARKLI KÜLTÜRLERE AİT EDEBİYAT VE MEDYA YAPITLARINDAN SEÇİLEN ÖRNEKLERDE ADALET OLGUSUNUN GERÇEKLEŞMESİ

Birkan KARGI
Ondokuzmayıs Üniversitesi

Özet

Bu araştırmada, farklı dilde yazılmış ve aralarında benzer karakter ve sorunsala sahip olan yapıtlar yazarların ve dönemseller gelişmelerin ışığında düşünce ve konu yönünden incelenerek, aralarındaki ortak noktalar tespit edilmiş ve bunların üzerine yorum getirilmiştir. Amaç kapsamına uygun olarak Heinrich Böll'ün 1974 yılında yazdığı 'Katharina Blum' un Çiğnen Onuru' (Die verlorene Ehre von Katherina Blum) adlı romanıyla Emile Zola'nın 'Gerçek' adlı romanı (1902) ve senaryosunu Erdoğan Tümaş'ın yazdığı 'Suçlu' (1989) adlı film arasında 'adalet olgusunu gerçekleştirmesinde gazetelerin (basının) etkisi' konusu karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Anlatım dokuları içinde söz konusu edilen gazeteler bulvar gazeteleri ve onların temsilcileridir. Kurbanların yazgısını tesadüfler ve önyargılı yayın yapan gazeteler belirlemiştir. Gazetelerin adalet üzerindeki gücü nedeniyle kahramanlar suçsuz iken suçlu olmuşlardır. Her üç yapıtta, basın gücünün yanlış kullanımına bir ikaz görevini yerine getirmiştir. Karşılaştırmanın da ortaya koyduğu gibi, değişik kültürlerle ait üç yapıt arasında kurulan etkileşim ve benzer oluşum koşullarına dayanan 'tipolojik ' ve 'konusal 'ilişki, diğer farklılıklara karşın benzer toplumsal gelişmelerin birbirine koşut yaşam biçimlerinin doğmasına neden olduğunu göstermiştir. Benzerlikten hareketle güncellik ve evrensel değerlerin paydaşlığının vurgulanması karşılaştırmalı edebiyat kapsamında bu tür araştırmaları daha anlamlı kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adalet Olgusu, Gazete Gücü, Önyargı, Yanlış Haber

THE REALIZATION OF JUSTICE PHENOMENON IN EXAMPLES FROM LITERATURE AND MEDIA WORKS

Birkan KARGI

Ondokuzmayıs University

Abstract

This study examines the works written in different languages with different characters and problems in terms of thought and theme. The study also comments on the common points determined as the result of the analysis. Thus, the effect of the newspapers in the realization of justice phenomenon in the film "The Guilty" the scenario of which was written by Erdoğan Tümaş and in the novels "The Truth" (1902) by Emile Zola and "The Discredited Honour of Katharine Blum" written by Heinrich Böll in 1974, has been researched. The newspapers in question are the tabloid newspapers and their representatives. The fate of the victims has been determined through coincidences and prejudiced newspapers. Due to the power the newspapers have on justice, the heroes have been found guilty although they are innocent. These three works have emphasized on the abuse of the power of press. As seen in this comparison, the "thematic" and "stylistic" relations based on similar formation conditions and interactions established in these three works of art belonging to different cultural backgrounds have shown that similar social developments have caused the growth of similar life forms.

Key Words: Justice Phenomenon, The Power of Newspaper, Prejudice, False Story

1. GİRİŞ

Değişik kültürler ait edebiyat ve medya yapıtları arasında bağ kurmamızı sağlayan asıl öğeler, metinsel yakınlıktan çok, yazarların ortak bir temayı ele alırken gösterdikleri sanatsal bakış açıları ve benzerliklerin yapıtlardaki kurguya etkilerinden oluşmaktadır.

Temel amaç, farklı dilde yazılmış ve aralarında benzer karakter ve sorunsala sahip olan yapıtları yazarların ve dönemsellerin ışığında düşünce ve konu yönünden incelemek, aralarındaki ortak noktaları ve farklılıkları tespit ederek bunların üzerine yorum getirmektir. Aynı temanın farklı örneklerde işleniş biçimleri arasında karşılaştırma yapma tematik yöntemin alanında yer alır. Bu yöntem bir yazarın farklı eserlerinde uygulanacağı gibi, farklı yazarların eserlerinde ortak bir temayı ele alış biçimleri için de uygulanabilmektedir (Marshall,1994,62). Karşılaştırmalı edebiyat kapsamına giren bu tür araştırmaların işlevini G. Aytaç şu şekilde açıklamaktadır. 'Karşılaştırmalı Edebiyat bir bilimdir. Görevi, işlevi farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce yada biçim bakımından incelemek, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerinde yorumlar getirmektir.'(Aytaç, 1997, 7) Tanımın kapsamına uygun olarak bu araştırmada Heinrich Böll'ün 1974 yılında yazdığı 'Katharina Blum' un Çiğnenen Onuru' (Die verlorene Ehre von Katherina Blum) adlı romanıyla Emile Zola'nın 'Gerçek' adlı romanı (1902) ve senaryosunu Erdoğan Tümaş'ın yazdığı 'Suçlu' (1989) adlı film arasında 'adaletin gerçekleşmesinde basının etkisi' konusu karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Başka ülkelere ait edebiyat eserlerini incelemek okuru yabancı olarak gördüğü kültürler yaklaşır, farklı düşünce ve ahlak anlayışına saygı duymayı öğretir. Ayrıca benzerliklerden hareketle güncellik ve evrensel değerlerin ortaklığında paydaşlığın farkına varır. Bu nedenle karşılaştırmalı edebiyat ve medya incelemeleri kültürler arası etkileşimin gelişmesine önemli katkılar sağlaması bu tür çalışmalarını daha anlamlı kılmaktadır. Doğa tarafından insana tanınan özgürlük toplumsal etkileşim sonucu çoğu yerde şu veya bu şekilde sınırlandırılmış bazen de tamamıyla yok edilmiştir. Aynı konuyla ilgili olarak Rousseau 'Emile' adlı yapıtında 'Uygar insan tutsak olarak doğar, yaşar ve ölür' (Rousseau,1971,13) diyerek insanın toplumsallaşma sürecinde kendini ne denli zora soktuğunu vurgulamak istemiştir.

Bir arada yaşam, haklı ile haksız, suçlu ile suçsuzu birbirinden ayırmak, suçsuzu korumak için 'hukuk kuralları' oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Düzenlenen yasaların tam ve doğru uygulanması yargının güvencesinde

olmasına rağmen kimi zaman adaletin gölgelendiği görülmüştür. Adiliet konusundaki aksaklıklar hukukçuları olduğu gibi yazarları da ilgilendirmiş ve onlara konu için malzeme oluşturmuştur.

Savaş sonrası alman edebiyatının önemli yazarlarından F. Dürrenmatt 1969 yılında 'Hakkaniyet ve Hak' üzerine verdiği konferansta modern insanın uygarlık yarattığını, ama aynı zamanda yarattığı o uygarlık batağına düştüğünü belirtmiş ve toplumsallaşma sürecinde insan tarafından yaratılan dünyanın bu görünümünün yine insan tarafından doğru algılanmasının gerekliliğini dile getirmiştir. (Dürrenmatt,1969,89) Hukuk ve ahlak yasalarının yerine tüketim kurallarının geçmesiyle oluşan yaşam karmaşasında bunalan insan ve onun haklarına verilen değerler H. Böll'ün ilgisini çekmiş ve bu bağlamda insanla ilgili olanın estetiği (Asthetik des Humanen) teorisinde 'edebiyat yalnızca yüce konuları değil, insanın tüm dünyasına açık olmalı, hayatı en alelade ama onu hayat yapan her türlü ayrıntıları ile yansıtılmalıdır.' (Aytaç, 1978, 340) görüşüyle edebiyatın 'farkındalık yaratma' ya yönelik işlevi vurgulanmıştır.

Dürrenmat'la aynı doğrultuda H.Böll ideolojilerle ve doktrinlerle kuşatılmış gördüğü toplumun içerisinde yalıtılmış ve yalnız kalmış bireyin hakkaniyet ve özgürlükler alanında korumasız kalmasının doğuracağı sonuçları yapıtları aracılığıyla okurlarına göstermiş ve onları uyarmıştır. Farklı bir coğrafyada aynı konuyu İngiliz edebiyatı yazarlarından Gerry Conlon 'Proved Innocent' adlı romanına taşımış ve özenle işlemiştir. Bu yazarlardan önce Emile Zola benzer hedefler doğrultusunda Fransa'da siyasi ve sosyal çatışmaların yoğun olduğu, doğruların önemsenmediği, ikinci cumhuriyet döneminde (1852-1870) ve ardından gelen bunalım (1895) sürecinde toplumsal çevrenin biçimlendirilmesinde gücün kullanımını (Eleştirel Gerçeklik) 'Gerçek' (1902) adlı romanında yansıtmıştır.

Gerçek romanın tarihsel kaynağını, Alfred Dreyfus adındaki Yahudi asılı bir subayın suçsuz yere yargılanması ve Fransız siyasi tarihinde "Dreyfus Davası" olarak adlandırılan yargılama sürecindeki baskı unsurlarının tutumları oluşturmaktadır. Zola söz konusu davayla ilgili olarak bir gazetede 13 Ocak 1898 tarihinde yayınlanan "J'accuse" (Suçluyorum) başlıklı mektubuyla büyük bir yankı uyandırmış ve adaletten yana olmasına rağmen çok eleştirilmiştir. Zola, gerçek adlı romanında Dreyfus Davasına benzer bir olay örgüsü oluşturarak söz konusu mahkûmiyetin haksızlığını, Kilise'nin ve basının, yargı ve halk üzerindeki baskısını ve sonuçlarını tüm açıklığıyla göstermiştir.

Gerçek'te geçen olaylar, Belediye Okulu'nun Yahudi asıllı öğretmeni Simon' un yeğeni Zephirin'in rahip Gorgias tarafından tecavüz edilerek öldürülmesi çerçevesinde gelişmektedir. Kilise ve destekçileri Yahudilerden intikam almak amacıyla Simon' u suçlarlar ve halkı kendi taraflarına çekmeye çalışırlar. Bu etki ve baskılar sonucunda Simon ömür boyu hapse mahkûm olur. Ancak, Marc ile arkadaşlarının uzun araştırmaları sayesinde Simon'un suçsuzluğu anlaşılır.

Aynı bağlamda Zola'dan yetmiş yıl sonra Heinrich Böll ahlak, hukuk ve insancıl değerlerden ödün vermenin sebep olduğu sonuçları 'Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru' (1974) adlı romanında etkin bir şekilde dile getirmiş ve okurları düşünmeye yöneltmiştir. Romanın ana dokusunu, sansasyon ve siyaset avcılığı yapan bir bulvar gazetesinin önyargılı yayınlarıyla hiçbir suçu olmayan sıradan bir insanın dört gün içinde katil haline dönüştürülmesinin hicvedilmesi oluşturmaktadır.

Genç ve güzel K. Blum bir gün eğlenmek için gittiği partide genç bir adamla (Ludwig) tanışır ve onu sever. Ludwig polis tarafından aranan birisidir. Birlikte geçirdikleri gece sonunda güvenlik güçleri evi ararlar ancak Ludwig'i yakalayamazlar bunun üzerine K. Blum sorgu için götürülür. Soruşturma sonucunda aranan kişiyle bağının tesadüfi olduğu ortaya çıkmasına rağmen 'Zeitung' gazetesi tarafından yürütülen olumsuz kampanya sonucunda toplumda tutsak hale gelir. K. Blum bu durumun sorumlusu olarak gazetesinin muhabiri Tötges'i görür ve onu öldürür.

Her iki romanın konusundaki temel benzerliği oluşturan gazetelerin adaletin gerçekleşmesindeki olumsuz etkisi yazarların yaşam deneylerinden kaynaklanmaktadır. Zola' nın Dreyfus Davasında gazete aracılığıyla ilettiği adaletin yanlılığıyla ilgili eleştirel düşünceler ve H. Böll'ün Kızıl Tugaylar hakkında gazeteye verdiği mülakatın çarpıtılarak anlamı dışında yorumlanması, romanların konusunu etkilemiş ve malzeme olarak kullanılmıştır.

Türk edebiyatında Yakup Kadri, M.C. Kuntay, Attila İlhan, Orhan Pamuk ve Tahsin Yücel gibi yazarlar yapıtlarında gazetecilere yer vermişlerdir. Son dönem yapıtlara bakıldığında medyanın edebi yapıtlarda daha sık malzeme olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır. Türk sineması ise gazeteciliğe daha biçimsel yaklaşmıştır. Türk Edebiyatında ve sinemasında medyanın ağırlıklı olarak yer alması nedeniyle senaryosunu Erdoğan Tümaş'ın yazdığı, dul bir kadınla militan bir gencin aşkını anlatan 'Suçlu' (1989) adlı filmi bu araştırma doğrultusunda incelenmiş ve karşılaştırmaya dahil edilmiştir. Suçlu filmiyle ilgili tüm alıntılar film görüntülerinin çözümlenmesiyle yapılmıştır.

Kocasının kendi üzerine kuma getirmesi nedeniyle boşanma işlemleri sırasında Fatma mahkemede Cengiz adında bir gençle tanışır ve onu sever. Cengiz suçludur ve polis tarafından izlenmektedir. Hiçbir şeyden haberi olmayan Fatma'nın Cengiz'in evinde kaldığı bir gün eve polis tarafından baskın yapılır. Ancak Cengiz kaçır. Bunun üzerine Fatma polis tarafından sorguya alınır. Sorgu sonucu aranan kişiyle bağının sadece gönül ilişkisi olduğu anlaşılır. Daha sonra Cengiz'in yakalanıp suçunu kabul etmesine rağmen bir gazeteci olayı farklı yorumlayarak Fatma'yı da suçlu olarak göstermek için yoğun çaba gösterir. Fatma tüm hayatını yalan haber ve iftirayla karartan gazeteciyi öldürdüktan sonra teslim olur.

Özetlere bakıldığında H. Böll'ün romanı ve Suçlu filminin senaryosunun konuları arasındaki benzerlik oldukça yakındır. Her ikisi arasında 'yeniden yazmaya' dayalı bir ilişki bulunmaktadır. Senarist aynı malzemeyi yeni bir durumda, yeni bir bağlamda yeni işlevlerle farklı izleyiciler için dönüştürmüştür. 'Yeniden Yazma' önceki bir metni, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen bir başka metinde yenilemesi olarak tanımlanır. (Aktulum,1999,236) K.Blumun Çiğnenen Onuru Romanı ve Suçlu Filminin içeriklerine yansıyan sosyo-kültürel değişiklikler aynı malzemenin farklı tutumla yazılmasını sağlamıştır. 'Yeniden Yazma' işlemi özgünlüğü tümüyle ortadan kaldırmamış aksine zaman, uzam ve kültürel değişikliklere farklı açıdan bakma fırsatı yaratmıştır. Yazar-Okur açısından ' bir metnin tıpa tıp benzeri bile aşırma sayılmadığı ' (Aktulum,2006.159) konumda, 'Yeniden Yazma' bir dönüştürme, yeni anlam olanakları yaratma işlemi olarak görülmektedir. Yaptığı aktarma işlemleriyle ilgili olarak Montaigne' nin 'bunları yeni bir amaçla kullanıyorum' söylemi (Montaigne,2006,368) Fatma Kara'nın kaderinin Katharina Blum'un yazgısına benzemesine karşın kendine özgü olduğunu desteklemektedir. Farklı sosyo-ideolojik çelişiklere dayanan K.Blumun Çiğnenen Onuru ve Suçlu Filmi arasındaki metinsel ilişki Bakhtin'in 'çokseslilik' (Melikoğlu,2004,74) tanımıyla da uyum göstermektedir.

2. OLAY ÖRGÜSÜNDEKİ BENZERLİKLER

K.Blumm ve Fatma nedenleri farklı olsa da eşlerinden boşanmışlardır. Çalışarak kendi hayatlarını sürdürürler. Katharina bir eğlence yerinde, Fatma adliyede, tesadüfen tanıdıkları bir adama suçlu olduğunu bilmeden âşık olurlar. Katharina Ludwig'le kendi evinde, Fatma Cengiz'in evinde bir gece geçirirler. Sabah polis evlere baskın düzenler, suçlular bulunamadığından kadınlar sorguya götürülür. Teslim olmayla ilgili olarak Katharina Ludwig' in bulunduğu yerden telefonla, Fatma ise

Cengiz'in saklandığı eve giderek görüşürler. Suçlu olan Ludwig ve Cengiz yakalanırlar. Katharina ve Fatma'nın suçlularla gönül ilişkisi dışında hiçbir bağları olmadığı anlaşılır ve hukuken suçlu olmadıkları için serbest bırakılırlar. Gazetenin yürüttüğü iftira kampanyası nedeniyle kadın kahramanlar birer silah edinirler ve Katharina kendi evinde Fatma ise gazetecinin evine giderek gazetecileri öldürürler. Daha sonra polise giderek teslim olurlar. Her iki yapıtta da dört gün içinde gelişen olaylar nedeniyle sıradan kendi halinde yaşayan masum kadınlar onurları adına adam öldürerek suçlu olmuşlardır.

Adaletin gerçekleşmesindeki karartmalarda gazetelerin olumsuz etkisinin sonuçlarını eleştirel bir bakış açısıyla ele alan Heinrich Böll'ün romanı ile Erdoğan Tümaş'ın senaryosu arasındaki tema ve izlek benzerlikleri E. Tümaş'ın onbeş yıl sonra H. Böll'ün romanından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Ancak 'Yeniden Yazmaya' dayalı olarak oluşturulan 'Suçlu' filminin senaryosunun üstüne kurulduğu olay örgüsü, kişileştirme, zamanlaştırma, çatışma ve sonuç paralelliklerine rağmen, örneğin, yazılım zamanı ve uzam değişiklikleri, kahramanların entelektüel düzeyi (eğitim farklılıkları, iki çocuklu anne ve kuma motifleri), ve toplumdaki kutuplaşma gibi sosyolojik, kültürel, politik bağlamlardaki farklılıklar nedeniyle özgünlük kazanmıştır.

Üç yazar gözlemlediklerini ve anladıklarını yaratmışlardır. Yapıtlar gerçeğin eşlemi değildir. Gerçek dünyanın izlerini taşırlar. Yazarların üzerinde yaşadıkları farklı coğrafyanın yanı sıra toplumsal, ekonomik, ekinsel ve ruhbilimsel değerler yapıtların gelişimine özgünlük katmıştır. Söz konusu yazarların insanı algılayış ve yansıtmaları hem genel ve belirleyici hem de bireysel boyutludur. Yapıtlardaki rastlantılar hem karakterlerin kurgunun içine girmelerini sağlamış hem de özel sorunun toplumsal sorun hale dönüşmesinde etkin rol oynamıştır. Yaratıldıkları ortam zaman ve toplumsal koşullar farklı da olsa Blum, Fatma ve Simon adalet karşısında mağdur olmuşlardır. İnsanları tüketerek çıkarların tutsağı yapan ve mağduriyetlerini oluşturan sistem, gazetelerin kamuoyu üzerindeki gücü öne çıkartılarak eleştirilmiştir. Hepsinin arkasındaki temel eleştiri toplum düzeninin yücelttiği güce dayalı 'çıkart' duygusudur.

3. GAZETELERİN ROLLERİ

Gazete ve Gazeteci tutumları açısından benzerliklerin söz konusu edildiği basın organları H. Böll'ün romanında 'Gazete' ve 'Tögles', Gerçek romanında 'Küçük Beaumonlu ve' kendisi' Tümaş'ın senaryosunda 'Dakika gazetesi' ve muhabirdir. Farklı zamanlarda olsa da gazeteler olayları tüketim malzemesi olarak görmüş, iftira ve yalan dolu bir

kampanya ile zanlıları suçlu olarak ilan ederek düşüncelerini yürütmeye, yargıya ve kamuya kabul ettirmeye çalışmışlardır.

'Çünkü hiç kuşkunuz olmasın, sorgu yargıcının kovuşturmasızlık kararını imzalamış olması, kamuoyunun kendisine yaptığı baskıyı hissetmiş olmasındandır.(...) kamuoyu demek, 'Küçük Beaumot'lu' demektir. (G. s.71)

Acaba polis, kanlı katil Götten'in Katharina Blum'u tamamen temize çıkaran ifadesine gerçekten inanacak mı? Gazete olarak soruyoruz: Uyguladığınız sorgu yöntemleri fazla yumuşak değil mi? İnsanlıkla ilgisi bulunmayanlara insanca davranmak diye bir zorunluluk var mıdır? (K.B.s.94)

'savcılıkta gece gündüz çalışmaktadır.'(K.B.s.22)

'Küçük Beaumont' lu eğer suçluyu mahkûm etmezlerse, onların hepsini (jüri üyeleri) halkın aşırı öfkesine hedef etmek için, adlarını ve adreslerini yayımladı. Üyeler imzasız mektuplar alıyordu. (G.s.88)

Bir sabah 'Küçük Beaumotlu' gizli duruşma sorununu ortaya attı.(G.s.89)

Yapılan alıntılarda görüleceği gibi sansasyonel gazeteler kendilerini yürütme ve yargı kurumlarının üstünde görmüş onları etkileyip olay akışlarını kendi isteklerine göre yönlendirme çabasına girmişlerdir. ' Küçük Beaumontlunun' mesnetsiz, suçlayıcı makaleleri ve 'Gazetenin' manşetten verdiği polisi şüpheliye daha sert davranmaya ve zorla suç kabul ettirmeye yönelik başlıkları, sorgu yargıcını ve polisi, kendi çizgisine çekme gayretleri olarak görülmektedir. Aynı bağlamda jüri üyelerinin adları topluma duyurularak baskı altına alınması ve hatta mahkeme usulünü değiştirme önerileri, gazetelerin gücünün olumsuz kullanılmasına birer örnek olarak okura sunulmuştur.

'Suçlu' da ise Fatma, hakkında kocası tarafından açılan velayet davasını 'yüz kızartıcı suç' nedeniyle kaybederek çocuklarından olmuştur. Hiçbir suç olmayan Fatma Dakika gazetesinin etkisi de kalan yargıç tarafından suçlu ilan edilmiş ve adil olmayan bir kararla çocuklarından mahrum bırakılmıştır. Gazeteler dördüncü güç olarak basın aracılığıyla yargıyı etkileyip yanlış karar alınmasına sebep olmuşlar.

4. HABER AKTARIMLARI VE GAZETELER

Özel yaşamın dokunulmazlığı konusunda yapıtlardaki gazeteler olumlu bir resim vermemişlerdir. Tesadüfe dayalı gelişmeleri tüketim malzemesi olarak görmüşler ve kahramanların özel yaşamlarıyla ilgili doğru olmayan haberler yayınlamaları iftira ve yalan içeren kampanyalarla K.Blum'un, Fatma'nın, Simon'un ve diğer figürlerin yaşamlarının bir daha onarılmayacak şekilde yıkılmasına sebep olmuşlardır. Gazeteciler eski eşlerle, yakın arkadaşlarla ve annelerle görüşmüşler, onların beyanlarını çarpıtarak, değiştirerek yayınlamışlardır.

K.Blum'a karşı yürütülen kampanya sürecinde Gazete muhabiri Tötges, Blum'un hasta annesiyle yaptığı röportajda 'Neden böyle oldu?', nasıl böyle yapabildi?(KB.s.43) gibi kaygı yüklü sözlerini gazetesinde 'böyle olacağı belliydi', 'işin sonu nasılsa buraya varacaktı', 'sonunda böyle oldu'(KB.s.85) diye olumsuz bir ifade olarak aktarır. Anlatımlarda ve anlamda yaptığı bu değişiklikleri kendisinde hak olarak görmesi, hatta gazeteci sıfatıyla 'basit kimselerin' ifadelerini düzeltmeye alışık olduğunu ileri sürmesi mesleki sorumsuzluğu çarpıcı şekilde ortaya koymuştur. Gazeteci Fatmanın annesine gitmiş, görüşmüş ve sözlerini değiştirmiştir. Her iki kadının annesi, gazeteci görüşmelerinden sonra kalp krizi geçirerek ölmüştür. Bu ölümlerden gazeteciler kadın kahramanları sorumlu tutarlar.

'Dakika' gazetesinde bu durum 'Bir ananın dramı, kızı Fatma Kara'nın bir teröristle ilişkisi yüzünden yataklara düşen Elvan Ana, benim Fatma kızım yoktur cenazeme gelmesin diyerek son nefesini verdi.'(Suçlu,1989) manşetiyle haber haline getirilmiş, benzer şekilde K. Blum romanında ise suçlama gazetede doğrudan yapılarak 'Katharina Blum' un ilk kurbanının kendi annesi olduğu artık kesinlikle bilinmektedir. Kadın, kızının yaptıklarını duyunca geçirdiği şokun etkisiyle ölmüştür' (K.B.s.93) cümleleriyle verilmiştir.

Benzer şekilde Blorna' nın K.Blumm'a atfen 'akıllı ve soğukkanlı' ifadesi gazetede 'buz gibi içten pazarlıklı' şeklinde yazılmıştır. (K.B.s.43) Yine Bay Hiepetz' in sonradan yeminle onayladığı gibi 'Katharina ancak yardımseverliği, düzenliği ve zekası açısından radikal diye nitelendirilebilir. Bütün olanlar doğru ise onun kişiliği konusunda çok yanlış olmam gerekir, oysaki pedagoji alanında yirmi yıllık deneyimim var ve yanlış olmam çok ender olur.' (K.B.s.50) ifadesini muhabir gazeteye 'emekli çift dehşete kapıldı fakat şaşırmadı' başlığıyla vermiş ve haber 'Bizi ustaca aldatmayı başardı her bakımdan radikal bir kişi' diye devam etmiştir. (KB.s.35) Dakika Gazetesi muhabiri Fatma'nın kocasına, ağabeyine ve yakın çevresine ulaşarak onlar yönlendirmiş ve kahramanın

özel yaşamıyla ilgili görüşlerini 'Terörist', 'Vatan haini'(S.1989) gibi iftiralarla seyirciye yansıtmıştır. K. Blum romanında Tötges'in benzer yönlendirmesi sonucunda eski kocası W. Brettloh'un 'Eski karımın kilise düşmanlığından ve radikal görüşlerinden neden korktuğunu şimdi anlıyorum, bir katilin ve haydudun yakınlığını benim yalın sevgime yeğ tuttuğunu öğrenince her şey aydınlandı, gözü yükseklerdeydi' (K.B.s.24) şeklindeki doğru olmayan suçlamaları hemen Gazetede yer almıştır.

Tötges'in Katharina Blum'un ölmüş babasını sahtekârlıkla (K.B.s.94) itham ederek K. Blum'un kişiliğine saldırdığı gibi Küçük Beaumontlu gazetesi de 'avukatın babası hakkında elli yıllık eski bir hikayeyi yakın çevreden (Per Crabot) alıp yüz kızartıcı bir şekilde değiştirerek '(G.s. 300) yayınlamış ve Delbos'u yüreğinden yaralayıp avukat olarak saygınlığını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Alıntıların gösterdiği gibi gerçek dışı anlatımlar, söz ve eylem yakıştırılmaları, kişiliğe yönelik saldırılar ve karalamalar, gazetelerin suçlu yaratma ve diğerlerini etkileme konusundaki benzerliklerini oluşturmaktadır.

5. KAHRAMANLARIN DÖNÜŞTÜRÜLMESİNDE GAZETELER

Gazete, K.Blum'un haberini birinci sayfadan manşet olarak 'Haydudun sevgilisi Katharina Blum erkek ziyaretçiler hakkında bilgi vermekten kaçınıyor.' şeklinde vermiştir.(KB.s.29). Gazete olayların başından sonuna kadar başlıklarında Katharina'nın açık kimliğini kullanmış, özel yaşamıyla ilgili mesnetsiz ithamlarda bulunmuş ve iftiralarını sürdürmüştür. Bunun sonucunda K.Blum hakaret ve tehdit dolu telefonlar ve mektuplar almış, (K.B.s.67) onuru zedelenmiş ve toplum tarafından tutsaklaştırılmıştır. Diğer yandan birçok gazete sorumlu gazetecilik anlayışıyla Katharina Blum'un olaya karışma şeklini sorgusunu ve oynadığı rolü hiç bir ekleme yapmadan, üçüncü dördüncü sayfada kısa haber olarak vermiş, hatta şüphelinin adını kişilik haklarını korumak amacıyla Katharina B. olarak yazmışlardır. 'Umschau' gazetesi 'dürüst bir insanın talihsizlik sonucu bir olaya karıştığını' belirterek okurlarına duyurmuştur.

Gerçek romanındaki 'Küçük Beaumont'lu' gazetesi öğretmen Froment'in adını açıktan açığa yazmışlar ve 'Maillebois Skandalı' adı altında hemen hemen her gün bir sütun açmıştır. (G.s.164). Gazete daha yargılama sürecinde iftiralarla öğretmeni karalayarak suçlu göstermeyi amaçlamıştır. Aynı gazete duruşmalarla ilgili tarafgirliğini jüri üyelerinin isimlerini ve adreslerini yayınlamaya (G.s.88) onları tarafsız kalma konusunda zora sokmuştur. K. Blum gibi üyelere tehdit dolu imzasız mektuplar almışlar ve beklenmedik ziyaretçileri olmuştur.

'Suçlu' filminde 'Dakika gazetesi' manşetten 'Yasa dışı örgüt lideri terörist Cengiz Tunç'un sevgilisi Fatma Kara yakalandı' (S.1989) cümlesiyle verip altına Fatma'nın resimlerini basmıştır. Daha başlangıçta suçsuz bir insan gazete tarafından açık kimliği ve resimleri ile toplumun önüne suçlu olarak çıkarılmış ve bu tutum yasalar tarafından suçsuz bulunmasına rağmen aynı şekilde sürmüştür. Dakika gazetesinin bu yanlı tutumu nedeniyle onuru zedelenmiş, çocuklarını, annesini, arkadaşlarını ve özgürlüğünü kaybetmiştir. Eylemle hiçbir ilişkisi bulunmayan ve sorumlu tutulmasının koşulları oluşmayan roman kahramanlarını açık kimlikleriyle suçlamak ve cezalandırmak basın özgürlüğünü ve kişilik haklarını ortadan kaldırmaktadır. Gazeteler 'Basın Özgürlüğü' konusunda ciddiyyetden uzak ortak bir tutum göstermişler ve suçsuz insanların suçlu haline dönüşmesinde etken rol almışlardır.

Gerçek romanındaki 'Küçük Baeumontlu' gazetesi Simon hakkında 'Yahudi Öğretmen', 'Çocuk Katili' ve 'Zehirleyici' gibi sözcükler kullanarak onun inancını, eğitim anlayışını ve kişiliğini zedelemiş, yargılamadan önce kamuoyunda suçlu ilan etmiştir. Aynı bağlamda gazete K.Blum'u 'Haydudun Sevgilisi, Katilin Nişanlısı, Hizmetçi' diye suçlayıp sıradanlaştırırken, Dakika gazetesinde Fatma Kara'ya yapılan iftira ağırlaştırılarak 'Azılı Teröristin Sevgilisi' gibi nitelemelerle verilmiştir. Gazeteci, 'Terörist ve Sevgili' sözcükleri yan yana getirerek Fatma'yı hem hukuksal hem de sosyal alanda cezalandırmayı amaçlamıştır. Örneklerdende anlaşılacağı gibi kişiliksizleştirme, dolaylı hitab ve yönlendirme gazetelerin anlatımlarındaki olumsuz benzerlikleri oluşturmaktadır.

6. GAZETELERİN DİLİ

Gazeteler okuyucularının olayları anlamasını kolaylaştırmak ve etkilemek için kendilerine özgü bir dil kullanmışlardır. Bu üslup, dikkat çekmek ve akılda daha kolay kalmasını sağlamak için sloganlar, gramer bakımından eksik cümleler, inandırmaya ve taraf olmaya yönlendiren onaylayıcı sorular veya açıklama gerektiren ancak cevabı kendi içinde barındıran soru zarflarıyla yapılan soru cümleleri, düşündürmek yerine heyecanlandıran ünlem cümleleri, basit cümleler, isim cümleleri, tekrarlanan sıfat ve isimlerden oluşmaktadır. Provokatif, merak uyandıran, okuyucuya doğru yanlış analizi yapabilme fırsatı vermeden, sunulanı onaylatan ve taraf olmaya yönlendiren gazete dili konuşma diline çok yakın olması nedeniyle geniş bir okuyucu kitlesine erişebilme ve onları doğrudan etkileyebilme şansına sahip olmuşlardır.

7. GAZETE OKUR İLİŞKİSİ

Üç yapıt gazetelerin tutumlarını irdelerken toplumun okumaya ve edebiyata uzaklıklarını hatta düşünce üretme biçimlerini okurlarının ve seyircilerin önüne getirmiş ve tartışmaya açmıştır. H. Böll kendi toplumunun bu ilgisizliğini 'kriminal roman seviyesine bile çıkmadan çoğu kez 'Bild Zeitung'la yetinmek' diye ifade ederken hem okuru hem de 'Bild Zeitung' gazetesinin yayın seviyesini ince bir dille iğnelemiştir.

'Bayan Zündach, Katharina'ya onbeş gazete kupürü getirmişti. Bu genç kadını avutmamıştı. Katharine hep: 'Bunları kim okur ki? Benim tanıdıklarımın hepsi 'Gazete' okuyucuları' demişti.(K.B.s.50).

Aynı bağlamda 'Suçlu' filminde anne ve çocukları arasında benzer konuşma geçer.

Çocuklar: 'Herkes bize, siz gazete okumuyor musunuz diye soruyor?'

Fatma: 'Siz onlara aldanmayın ben yanlış bir şey yapmadım.'(S.1989)

Yukarıdaki alıntılarda 'hepsi' ve 'herkes' sözcükleriyle vurgulandığı gibi hem Böll hem de Tümaş sansasyon peşinde koşan gazetelerin Almanya'da ve Türkiye'de toplumun tüm kesimlerinden okuyucu bulduğunu ve onları kendi görüşleri doğrultusunda yönlendirebildiklerini eleştirel bir dille ifade etmişlerdir.

I. Kant'a göre yetişkin insan aklını kullanabilendir. Zola'nın Gerçek romanına bakıldığında Kant'ın tam aksine, düşünme eyleminin bazı gazeteler tarafından üstlenildiği görülmektedir. Gazetelerdeki yazılara atfen yapılan 'İçki' benzetmesiyle erişkinlerin çocuklaştırıldığı ve her söylenene inanır hale getirildiği alımta açıkça irdelenmiştir.

'Mutlak ve muhakkak halkı zehirlemişlerdi. 'Beumutlu Haçı', 'Küçük Beaumont'lu' gibi gazeteler, halka her sabah ahlak bozan, çılgınlıklar yaptıran iğrenç bir içki sunuyordu. Zavallı çocuksu beyinler, cesaretsiz yürekler, esaret ve sefaletle aptala dönen bütün acı çekenlerle yoksullar, halk safiyetinin sömürücüleri, sahtekârlarla yalancıların ağına düşen kolay avlardır'.(G.s.109)

8. GERÇEĞİ ARAMA İZLEĞİ

Yapıtlardaki gazeteler gerçeği yazma, kamuyu aydınlatma adına, yürütme ve yargıya yardım adına kendilerini görevli kılmışlardır. Fatma'yı takip eden dakika gazetesi muhabiri Cengiz'in saklandığı evi polisten önce bulur ve bunu 'polisin aradığı terörist Cengiz Tunç'u muhabirimiz buldu diyerek manşetten verir. Filmde Elvan Karayla yapılan söyleşiyi Fatma Kara'nın 'Annem o lafları etti mi' sorusuna Gazeteci 'tut ki etmedi ama haberim çarpıcıydı, ben görevimi yaptım sonuçta seni meşhur ettim' diyerek yalan ve iftira üzerine kurulu anlayışını ortaya koymuştur. (S.1989)

K.Blum romanında ise gazete manşetten 'Gazete her zaman olduğu gibi bu defa da işin peşini bırakmayacaktır!' (K.B.s.30) ifadesiyle vererek adalet adına sansasyon yaratmak niyetinde olduğunu en baştan okuyucuya duyurmuş ve gazeteyi izlemelerini önermiştir.

Gerçek romanındaki 'Küçük Beaumont'lu' gazetesi örneğin, yeni yargılama şekli önererek adaleti yönlendirmeyi, Yahudileri eleştirmeyi, hükümete ve ülkeye yardımcı olmayı hedef olarak seçmiş ve bu amaç doğrultusunda taraflı yazılara yer vermiştir. (G. s. 72) Her üç yapıttaki gazeteciler sorgulama sırasında güvenlik güçlerinden aldıkları bilgileri (G.s.49), (K.B.s.81) yürüttükleri kampanyalar doğrultusunda okuyucuya aktarmışlar ve kararları etkilemeye çalışmışlardır. Gazeteciler basın özgürlüğünü suistimal ederek kalemlerini topluma karşı kötü bir silah olarak kullanmışlardır. Gerçekleri yazarak kamuoyunun özgürce oluşmasına katkıda bulunmak, üç yapıttaki 'misyon' odaklı gazetelerin temel hedefi olması gerekirken, kamuoyunu doğrudan oluşturmak, asli görevleri haline gelmiştir.

9. SEMBOL OLARAK GAZETELER

Yapıtların başlangıç bölümlerinde gazeteler sembolik birer anlam üstlenmişlerdir. Gerçek romanının ilk bölümünde Gazete, küçük Zephiri'nin öldürülmesi sırasında sesinin çıkmasını engellemek amacıyla 'tampon' olarak kullanılmıştır. 2.Ağustos tarihli 'Küçük Beaumont'lu' gazetesi romanın akışında katilin bulunup adaletin gerçekleşmesinde ve doğruların aydınlatılmasında bir engel olma görevini sürdürmüştür. Küçük Zephiri'nin ağzında bulunan Gazete tarihi ve adıyla okuyucuya romanın uzamsal ve zamansal düzlemi hakkında bilgi vermiş ve gelecekle ilgili tahminde bulunmasına yardımcı olmuştur.

Suçlu filminin başlangıcında Cengiz'in gazeteyi yasadışı iletişimini sağlayan bir 'araç' olarak kullanmıştır. Filmin akışında 'dakika gazetesi' Fatma ile Cengiz'in öyküsünü 'tüketim aracı' olarak görüp tirajını yükseltmek adına yararlanmışır. Önceleri Cengiz gazeteyi kullanırken daha sonra gazete Cengiz'i kullanmıştır. Böll'ün romanında 'Gazete' başlangıçta ölüm ilanları eşliğinde basın özgürlüğü adına 'mağdur' olarak ortaya çıkmasına rağmen olayların açıklanmasından sonra basın özgürlüğünün yanlı olarak kullanılması nedeniyle 'suçlu' olduğu anlaşılmıştır. Bild gazetesiyle benzerliği kaçınılmazlık olarak görülen 'Gazete', 'Dakika Gazetesi' ve 'Küçük Beamont'lu' gazeteleri ortak davranışla basın özgürlüğünü yanlış kullanarak adaleti kendilerince değerlendirme gayreti içine girmişlerdir. 'Kamuoyu oluşturucu' ve 'düşünce yapıcı' bir güç olarak görünmüşlerdir.

10. SONUÇ

Yapıtlar, bir parçası oldukları toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmeleriyle ilgilidir. Heinrich Böll'ün 'Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru' romanı ve E. Zola'nın 'Gerçek' romanının çıkış noktası yaşanmış bir olaya dayanmaktadır. E. Tümaş'ın senaryosu ise Böll'ün romanına öykünmedir. Her üç yapıtın yapısı olaydan çıkarak biçimlenmiş ve aralarında tema, motif ve olay örgülerinde benzerlikler bulunmaktadır.

Konularını, adaletin sorgulanması ve gazetelerin toplum üzerindeki gücü oluşturmaktadır. Gerçek romanının arka dokusunu Fransa'da ikinci cumhuriyetten sonraki 1895 bunalımında yaşanan toplumsal kutupluluk oluştururken, Böll'ün romanı 70 yıl sonra Almanya'da 1970'li yıllardaki politik karşıtlığın yarattığı gerilimi üzerine kurulmuştur. E. Tümaş'ın senaryosu ise Böll'den onbeş yıl sonra Türkiye'deki siyasal çatışmaların etkisiyle yazılmıştır. Yazılım zamanı ve yer farklılıklarına rağmen karşıtlık düzleminde adaletin, basının güç gösterilerine kurban edilmesi yapıtların metinsel benzerliklerinin yanı sıra ortak iklimini de oluşturmaktadır. Üç yapıtta bir bütünü ilgilendiren sorunu özde ele alındığından güncellik ve evrensellik noktasında birleşmişlerdir. Adaletin gerçekleşmesinde basın özgürlüğü bağlamında gazetelerin rolü, önemi, kişilik hakları konusundaki tutumu, gazetelerin dili ve haber şekilleri ve muhabirlerin görev anlayışı yapıtların benzer yanlarıdır. 'Ötekileştirme Olgusu' yapıtlarda ortak imge olarak ortaya çıkmaktadır. Suçsuz yere basın aracılığıyla kurban seçilen kahramanlar kim olduklarını veya ne olmadıklarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar. Üç yapıt tiraj uğruna yanlış haber üreten gazetelere, hukuka aykırı davranan polise ve yargı mekanizmalara eleştiri getirmişlerdir. Gazeteler kanıta dayanmadan kendi çıkarları için acımasızca başkalarını karalamışlar ve ötekileştirmenin

aracı durumuna düşmüşlerdir. Anlatım dokuları içinde söz konusu edilen gazeteler bulvar gazeteleri ve onların temsilcileridir. Kurbanların yazgısını tesadüfler ve önyargılı yayın yapan gazeteler belirlemiştir. Kahramanlar bu koşullarda onları değiştiremezler. Ancak onurları yüzünden yasa dışılığa itilmişler ve suçsuz iken suçlu olmuşlardır.

Yapıtlarda, suçsuz birisinin suçlu diye yargılanarak, abartılı bir dille gerçeğin önemli bir kısmını örtüp diğerlerini yeniden kurgulayıp yansıtmamanın ne kadar haksızlık olduğu vurgulanmış, ayrıca bireyin 'özel hayatı, ailesi, meskeni veya haberleşmesi konusunda tecavüzlere maruz kalmamalı' düşüncesi hatırlatılmaya çalışılmış ve toplumdaki 'Adalet' anlayışındaki çelişkiler ve eksiklikler dile getirilmiştir. Yapıtlarda siyasal sonuçlar çıkarma bu sonuçlar üzerine kimi yorumlara yönelme yoktur. Yaşanan gerçekler yansıtılmıştır. Niçinlerin değil, nasılların üzerinde durulmuş ve çözüm göstermekten kaçınılmıştır. Her üç yapıt, gücün yanlış kullanımına bir ikaz görevini yerine getirmişlerdir.

Karşılaştırmanın da ortaya koyduğu gibi, farkı kültürlere ait üç yapıt arasında kurulan etkileşim ve benzer oluşum koşullarına dayanan 'tipolojik' ve 'konusal' ilişki, diğer farklılıklara karşın benzer toplumsal gelişmelerin birbirine koşut yaşam biçimlerinin öykünmesine neden olduğunu göstermiştir.

KAYNAKLAR

- Aktulum, K. (1999).** Metinlerarası İlişkiler, Öteki Yayınları, Ankara.
- Aktulum, K. (2006).** “Yeniden Yazmak”, Frankofoni, 18, Bizim Büro Basımevi, Ankara, ss.157-181.
- Arnold, H. L. (1982).** Hrsg. Hinrich Böll, Edition Text Kritik, München.
- Aytaç, G. (1975).** Romancı Yönüyle Heinrich Böll. AÜ. D.T.C.F. Yayınları. Ankara.
- Aytaç, G. (1978).** Çağdaş Alman Edebiyatı, DTCF Yayınları, Ankara.
- Aytaç, G. (1997).** Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Aytaç, G. (2002).** Edebiyat ve Medya Kitaptan Ekran Edebiyatı, Ankara, Kültür Bakanlığı.
- Balzer, B. (1997).** Die Verlorene Ehre der Katharina Blum, M. Diesterweg Verlag, Frankfurt am Main.
- Bellman, W. (2000).** Hrsg. Heinrich Böll, Romane und Erzählungen, Interpretationen, Reclam Verlag, Stuttgart.
- Böll, H. (1991).** Katharina Blum’un Çiğnenen Onuru, (Çev.) Ahmet Cemal, Afa Yayıncılık, İstanbul.
- Böll, H. (1992).** Die Verlorene Ehre der Katharina Blum, Kiepenheuer-Witsch Verlag, Köln.
- Dürenmatt, F. (1969).** Werkausgabe in 29 Bänden. Bd.27.
- Marshall, J. (1994).** Anadili ve Yazın Öğretimi, (Çev. Cahit Kulebi) Başak Yayınları, Ankara.
- Melikoğlu, E. (2004).** “Metinlerarasılık ve Çokseslilik”, Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunları. (Der.) N. Öztokat, Multilingual, İstanbul.
- Menteşe, Batum, O. (1996).** Bir Düşün Yolculuğu, Edebiyat Sanat Eleştirisi Yazıları, Üniversitelerde Yeni Bir Araştırma Alanı: Medya Araştırmaları”, 23-28, Bilkom Yayınları, Ankara.

Montaigne,M. (2006) Denemeler 4, (Çev.) H.Portakal, Cem Yayınları, İstanbul.

Özdemir, E. (1981). Türk Dili Dergisi, A. Ü. Basımevi, Ocak 1981, Sayı 394, s.97-124.

Tümaş,E.(Snr.)(1989). 'Suçlu',Osman F.Seden (Yön.),Erler Film, İstanbul.

Rousseu, JJ. (1971). Emil, O. C. c. 111. Paris.

Zola, E.(1988). Gerçek. (Çev.) Nesrin Altınova, Oda Yayınları. İstanbul.